

Същност на Интернет правото

I. Концептуални въпроси.

1. Правно регулиране и Интернет. Обща постановка на въпроса.

На съвременния етап на цивилизационно развитие на социума, значението на формираното от Интернет информационно пространство и неговото влияние върху отделни елементи на общественото битие не предизвикват съмнение. Интернет представлява ефективен инструмент за осъществяване на социално значимо поведение чрез използването на нетрадиционни технологии.

Интензивното развитие на новите реалности протича в условия на значително изоставане на тяхното нормативно – правно осмисляне и законодателно регулиране. При липсата на действен механизъм на правно регулиране нормативните актове не са в състояние реално да гарантират защита на правата и законните интереси на субектите в информационното пространство. Динамичното развитие на тези отношения от своя страна изисква тяхното теоретично осмисляне и създаване на адекватни механизми за регулация.

Формирането на единно световно информационно пространство и задълбочаване процесите на информационна и икономическа интеграция на страните и хората протича по пътя на установяването и по-нататък в доминирането в икономиката на най-напредналите страни на новите технологични възможности, базиращи се на масовото използване на съвременните информационно – телекомуникационни технологии. Темповете на формиране на това общество, скоростта на внедряване на компютърна и друга информационна техника в общественото и държавно функциониране определят и темповете на развитие на механизма на регулиране на обществените отношения и тяхната структура.

Информационните технологии внасят някои изменения в принципите на организация на обществото. Често на мястото на вертикалната йерархия се установяват хоризонталните връзки, установявани от хората по техен собствен избор. Това е трансформира системата от социални връзки на индивида, между него и държавата, като от друга страна придава на процеса на развитие на социалната структура на съвременното общество наднационално измерение тъй като информационното общество по принцип има за своя основа транснационалната идея.

Тези особености поставят редица въпроси сред които този за влиянието на новата информационно – комуникационна среда върху формално – правното положение на държавата и на регулирането на обществените отношения, доколкото обществото може нормално да функционира само при условията на уреденост на обществените отношения и следване на обществена дисциплина.

Историята на правото като единен и възходящ процес на развитие свидетелства за това, че новите направления на организация на обществените отношения, които съставят обществото на дадения етап от неговото развитие не винаги могат да бъдат облечени в старите, устояли на времето правни норми. Формирането на правните основи за безопасно развитие на информационната виртуална среда Интернет в частност е обусловено от потребността от повишаване на регулативните възможности на системата на правото.

Регулацията на информационно – електронната среда и въобще единното световно информационно пространство като технологичен феномен е пряко свързан с появата на глобалната компютърна мрежа Интернет.

По своята същност Интернет е програмиран да съществува без право, подчинен на правилата на собствениците на мрежата. Това е една от предпоставките за неговата глобалност, изразяваща се в динамизъм и широкомащабност на развитието. Тази особеност логически не предполага национално правно регулиране. Мрежата е изградена да съществува и се развива самостоятелно със строго изградена йерархична структура, без географски граници. Но в

същото време следва да се отбележи и факта, че Интернет не може да избегне правно регулиране изобщо, тъй като противното би нарушило държавния суверенитет и значими за самото общество принципи и интереси, които правото е призвано да защитава.

В този смисъл отказът от регулиране на Интернет би означавал непризнаване на самите обществени отношения, които обективно съществуват в Мрежата, което безусловно няма да съответства на тяхното бързо разпространение.

Темата Интернет и право е широко дискутирана днес в юридическото общество. Освен конкретни частни аспекти на интернет правото, които са предмет на анализ в хода на редица обсъждания, нерядко се засягат и проблеми от по – общ характер като например - образуват ли правните норми, свързани с регулирането на Интернет самостоятелна област на правото? Доколко съществени и принципни са измененията, които следва да се внесат в правната теория във връзка с особеностите на Интернет като нова сфера на регулиране? Какво следва да се разбира под Интернет за целите на правното регулиране? Тези и много други въпроси могат да бъдат сведени до един и при това фундаментален – какво следва да бъде правото във века на високите технологии.

Въпросите свързани с регулирането на Интернет стават все по-актуални и на първо място това е свързано с отсъствието на единен общотeorетичен подход към осъзнаване на виртуалното пространство от правна гледна точка. Причина за това е и недостатъчната разработка на отделни фундаментални нормативни положения. Заедно с това проблемите в правното регулиране на информационните процеси са свързани и с малкото практика и научни изследвания по въпроса. Това до известна степен влияе на структурата на формиране на информационното общество, дейността на участниците в информационния обмен и управлението на информационните ресурси.

На този фон активно върви процеса на формиране на българското информационно общество. В България той се усложнява от липсата на законодателни традиции в регулирането на отношенията в сферата на информатиката и електронната икономика. Действащото

законодателство е явно недостатъчно да гарантира и съдейства за стимулирането на конкуренцията и гарантиране свобода на инициативата в сферата на създаване и предаване на информация в електронен вид. Появилите се в информационните системи неизвестни по-рано на правото субекти и обекти, методи на технологично – правно въздействие, изменят общопризнати и създават нови обществени отношения и връзки.

Развитието на Интернет в нашата страна, както и в други държави поставя нови за теорията на правото и юридическите науки проблеми: определяне на държавната политика по отношение развитието на националния сегмент на мрежата; създаване на нормативна база за електронен обмен на данни (“електронни волеизявления”, “електронен документ”), в това число законодателно установяване на принципите на електронната търговия; охрана на авторските и други изключителни права върху обекти на интелектуалната собственост, включително и върху домейн имената; осигуряване на информационна безопасност, прилагане на средства за криптозащита, защита на персоналните данни, електронни пощенски кутии, сървъри и сайтове от информационни атаки; предотвратяване на общественоопасни деяния; определяне на юрисдикцията на държавата при разрешаване на правни спорове в мрежата и т. н.

2. Особености при изграждане механизма на правно регулиране на виртуалното пространство.

Въз основа на методологията на общата теория на правото и традиционните правни категории следват редица особености и принципни положения при изграждането на концептуалните основи за правно регулиране на виртуалното пространство, а именно:

а. Глобалното информационно пространство се формира на базата на два взаимобулавящи се фактора- технологичен и социален, като адекватното регулиране е възможно само при съчетаването на тези два фактора. Това се предпоставя от обективната реалност, която диктува определени правила на поведение, предопределени от конкретни технологични стандарти. Ако в реалния

свят правилата на поведение на личността се установяват от обществото и се базират на причинно – следствени връзки между различни явления, установени в процеса на развитие на обществото , то във виртуалния свят взаимодействието между хората се осъществява на основата на формални правила на обработка, съхранение и предаване на информация, установени от човека и базиращи се на законите на логиката.

б. В Интернет се развиват широк кръг отношения, които са разнородни по своя характер и субектен състав. Тяхната специфика се състои в наличието на нетрадиционни предпоставки –поддържана с технически средства среда, с неопределени в пространствено отношение физически граници и субекти, които могат да бъдат само ползватели на Интернет. Оособеностите на механизма на реализация на субективни права във виртуалното пространство произтичат от архитектурните и функционални характеристики на средата, предоставяща нови механизми за осъществяване на права. Във виртуалното пространство предписаното в хипотезата на правната норма поведение и конкретните форми на неговата проява се опосредстват от технически средства. Затова способите за реализация на субективни права и изпълнение на юридически задължения са иманентно предпоставени и обективирани от елементите и функциите на средата.

В този смисъл техническите средства са елемент от механизма на реализация на субективните права и изпълнението на юридическите задължения. Като част от този механизъм, те са основна предпоставка за трудностите, свързани с правното регулиране на виртуалното пространство, тъй като създават условия за несъответствия на мярата на свобода, предоставена от обективното право и фактически достъпните способности за поведение.

с. Децентрализираният и глобален характер на Интернет като вътрешно иманентно свойство на системата променят връзката между правно – релевантните факти и тяхната физическа локализация, пренебрегвайки ефекта на подчиняване на приложимото право по мястото, където са локализирани и се развиват юридическите

ситуации (Бержел, Ж. Обща теория на правото, ЮЗУ „Неофит Рилски, 1993г.). Следователно правни категории като “пространство” и “време” могат да придобият нови характеристики, съотнесими с характеристиките на новата среда. Тези особености от своя страна следва да бъдат отразени във формулировките на конкретни правни норми, като „извъндържавността” на Мрежата предизвиква достатъчно сложни проблеми за държавните юрисдикции.

d. Правното регулиране на виртуалното пространство се осъществява преимуществено на наднационално равнище . Съхранявайки своята идентификация традиционните социални общности формират нова “извънтериториална “ идентичност. Затова особено място в регулирането на “мрежовите” отношения заемат колизионните норми и множество въпроси от теоретичен характер, свързани с приложимата право.

e. Регулирането на отношенията в информационната среда се базира на нови за теоретичната наука понятия- “Интернет”, “ интернет право”, “интернет отношение”, “ виртуално пространство”, “ сайт”, “ домейн” , “ саморегулиране в мрежата” и т. н. Създаването на еднообразна и адекватна терминология съставя минималното изискване , което предпоставя ефективността на всеки правен механизъм.

f. Интернет диктува съвместимост на съвременните правни системи с еволюиращите механизми, стандарти и принципи на развитие на обществените отношения. Развитие на информационно – електронната среда ще наложи свой отпечатък на правните норми и ще обуслови до известна степен тяхната технизация.

g. Определено число нормативни проблеми, свързани с Интернет, може и трябва да бъде решено без използване на методите на държавно – правно регулиране, на равнището на организационно взаимодействие на участниците в интернет отношенията, а така също на равнището на алгоритмизация и автоматизация на използваните в Интернет процедури. Технологиите, обезпечавачи движението към информационно общество потвърждават, че прилагането на организационно – технически норми (правила от организационно –

технически характер – протоколи, процедури) се характеризират с изключително високо равнище на ефективност.

h. Нормативно – правните актове регулиращи мрежата са нееднородни. В правното регулиране на мрежата се включват различни норми от отрасловото законодателство, включително норми за интелектуалната собственост, нормативен масив условно именуван телекомуникационно право и др.. Многообразието и разнородността на правните отношения, по един или друг начин свързани с Интернет, не позволяват при разработването на съответстващата правна база тя да бъде ограничена до създаването на относително изолиран, “специален масив” от правни норми. Едновременно с разработването на нови правни норми, свързани със спецификата на функциониране на мрежата, се изисква внасяне на изменения във вече действащото национално законодателство с цел гарантиране възможността за неговото пряко използване.

i. Формирането на правните основи за безопасно развитие на тази среда е обусловено от потребността за повишаване на регулативните възможности на системата на правото от вертикала към хоризонтала. Регулирането в мрежата съчетава класическото правно регулиране (което следва да се разглежда в качеството на средство за гарантиране на свободата на личността в условията на поддържане на динамично равновесие между нейните интереси и обществената необходимост) и саморегулирането като на мястото на вертикалната йерархия се установяват хоризонтални връзки, установявани от хората по техен избор, установявайки определен модел на поведение. В рамките на такъв модел на регулиране се проявява защитната функция на правото, охранявайки нерегулираните отношения съобразно нормативната воля на обществото, съдържаща се в закона.

Посочените особености са основание да бъде направен извода, че Интернет като информационно виртуално пространство и сфера на човешко битуване не може да се възприема като някакво извънправно пространство. Но въпреки, че фундаменталните принципи на правото тук са напълно приложими, то внася известни корекции в постоянното предметно съдържание на правния опит изменяйки

средата на правно въздействие и последващите от това специфични особености на механизмите на правореализация.

II. Същност на интернет правото

1. Понятие и съдържание на интернет правото.

Темата Интернет и право е широко дискутирана в юридическото общество. Същевременно анализът на съвременната юридическа наука показва, че в правната теория проблемите на Интернет и правото, тяхната взаимовръзка и взаимодействие са поставени най-общо, с отделяне на незначителна съвкупност от аспекти и задачи.

Откъде се е появило понятието “интернет право”? Какво означава то? Съществува ли такова право и ако да, какво е неговото съдържание? На всички тези и други подобни въпроси юридическата наука все още не дава еднозначен отговор.

Самото понятие “интернет право” все още не се е наложило в юридическата лексика. По правило този термин от научно – теоретичен аспект много автори свързват с информационното право като формиращ се нов отрасъл на юриспруденцията, с естествено – научната същност на виртуалната среда или с правното регулиране на отношенията в информационното общество като цяло.

Редица автори обозначават интернет правото като “Cyberlaw” , “Law of cyberspace”¹

Интернет правото се намира в процес на установяване и затова е разбираемо многообразието от термини и научни опити за тяхното обосноваване, с което специалистите се опитват да определят неговото съдържание. Трудностите произтичат от факта, че Интернет като система не може да бъде обособена като обект на правно регулиране по отношение или във връзка с който възникват обществени отношения, подлежащи на правно регулиране. В този смисъл Интернет правото

¹ Lessig, I. The Law of the Horse: What Cyberlaw Might Teach ? Stanford Law Review Working Paper. 1997

регулира обществени отношения с разнороден обект, които се осъществяват в и по повод виртуалното пространство.

Отсъствието на фундаментална законодателна база и това, че някои отраслови правни актове съдържат норми без пряко регулативно въздействие върху Мрежата, но отнасящи се в определена степен до съдържанието на отношенията в нея, насочват правната мисъл към това, че съществува обективна тенденция за формиране на комплексен отрасъл на правото, в чиято основа стои Интернет и за необходимостта от приемане на предметни закони, които да формулират общи понятия на Интернет и основните нейни елементи, да се определи обекта, субектите на отношенията във виртуалната среда, целите, задачите, а също така и принципите на правно регулиране.

Смята се, че все още е рано да се говори за интернет правото като за отделен отрасъл или дори институт на правото. Правният отрасъл встъпва винаги като обективно обособена в системата на правото съвкупност от взаимосвързани помежду си норми, обединени от общността на предмета и метода на правно регулиране на обществените отношения.

Към момента е нереалистично от групата правни норми регулиращи отношенията в мрежата да се отдели предмета и метода на правно регулиране. Определянето на предмета и метода на правно регулиране е възможно само при съществуването на предметна правно – нормативна база. Поради това на сегашния етап на развитие може да се говори за наслагващи се тенденции, за отделни доктринални разработки, но не и за завършен факт на създаване на нов комплексен отрасъл на правото.

От казаното до тук може да се съгласим, че интернет правото в съвременните условия представлява самостоятелно направление в юридическата наука, в това число и в теорията на държавата и правото.

То е значима част от структурата на международното частно и публично право и формиращото се информационно право, въпреки, че очевидно интернет правото е свързано с цялата система на правото и се отнася по същество до всички отрасли на юридическата наука. Негов предмет на изучаване е съвкупността от норми на правото (както и съвкупността от морално – етични и др. норми), регулиращи отношенията

във виртуалното пространство и съдържащи предписания, които се отнасят до дейността в Интернет като цяло.

В този смисъл интернет правото е несистемно, децентрализирано обединение от норми и правила, които въздействат на глобалната съвкупност от компютърни мрежи и информационни ресурси, принадлежащи на множество различни субекти – държавата, физически и юридически лица.

Пред интернет правото се поставят редица задачи за изследване на правните проблеми на функциониране на световното виртуално пространство, методологията на изграждане и работа на Мрежата и правното въздействие на виртуалната среда върху отношенията възникващи и развиващи се в нея.

2. Място на интернет правото в системата на юридическата наука.

Както беше посочено, интернет правото, съхранявайки своето своеобразие, взаимодейства с други юридически науки и съответно заема сред тях определено място. Като ново направление, естествено интернет правото използва изходни теоретични положения на тези науки, както и техни норми в хода на правното регулиране на отношенията във виртуалната среда.

На първо място за формирането на своя научно – теоретичен капацитет интернет правото използва общите концептуални положения на теорията на държавата и правото – фундаментална наука, която изучава държавата и правото в цялост, изработвайки изходни понятия и конструкции като понятие и функция на държавата, държавен суверенитет, правни норми, реализация и тълкуване, правни отношения, механизъм на правно регулиране, правонарушения и др.

Сред отрасловите юридически науки интернет правото е тясно свързано с международното частно и публично право, с формиращото се информационно право.

Международното частно право представлява интерес за интернет правото преди всичко поради това, че то позволява при съхраняване на различията в правните системи на държавите с помощта на колизионните

норми да бъдат регулирани отношения между субекти от различни държави, протичащи в електронното пространство. Интернет правото се ползва и от източниците на този отрасъл на правото (международни договори, вътрешно законодателство, обичаи др.), нормите на международното частно право (видове колизионни норми, тяхното прилагане, тълкуване), понятия за гражданско – правното положение на чужденците, юридическите лица и т. н.

Интернет правото е взаимосвързано и с международното публично право, изследващо системата от международни договорни и обичайни норми, създадени от държавите и други субекти за поддържане на мира, укрепването на международната безопасност и сътрудничество между различните страни.

От гледна точка на връзката на интернет правото с международното частно и международното публично право е интересна гледната точка представена от Джоил П. Тречтман², според който все повече нормите на международното частно право отразяват публично- правни ограничения, налагани върху държавния суверенитет. Своето виждане той обосновава с това, че когато суверенитета “пресича” собствените национални граници, той се сблъсква с прерогативите на друг суверенитет.

Във връзка с това колизионните норми следва да се разглеждат като взаимно признаване на правото и обичаите на различните суверенни държави, като защита на суверенната власт на всяка от тях. Тречтман защитава позицията, че най – доброто решение за колизионни ситуации е преговорния процес и споразумение на междуправителствено ниво.

С други думи механизмите на международното публично право в дадения случай са оптимално средство за изменение на нормативното съдържание на международното частно право и тази тенденция особено се проявява в подходите към регулиране на световното информационно пространство на Интернет.

Особено тясно интернет правото е свързано с информационното право, като нов и все още формиращ се отрасъл на правото. Редица изследователи в областта на информационното право включват в неговия

² Trachtman Joel P. Conflict of Laws and Accuracy in the Allocation of Government Responsibility // Vand.J. Transnat'l Law № 26. 1994.P. 990 – 991.

предмет правните проблеми на Интернет (т.е. интернет правото) и това е обосновано по редица причини. На първо място информационното право изучава съвкупността от норми на правото, регулиращи информационните отношения в обществото. С изследване на тези проблеми се занимава и интернет правото. Второ, информационното право изработва предписания, които се отнасят до информационната дейност като цяло. И трето, информационното право пряко е свързано с правните аспекти на функционирането на Интернет.

Затова интернет правото най- тясно взаимодейства с информационното право и умело оперира с неговия научен категориен апарат и практически разработки. Сред тях могат да бъдат назовани: използване на понятието за информация, нейните характеристики във виртуалното пространство, изучаване на информационните системи при анализа на Интернет, характеристика на нормите на информационното право във виртуалната среда, процеса на тяхното прилагане, анализът на информационните правни отношения, отговорност за правонарушения в информационната среда и др.

Безспорно интернет правото е тясно свързано с международното частно право и формиращото се информационно право и това има своите основания, но то не се “влива” в тях, а взаимодейства формирайки свой научен апарат, като се обогатява и развива като самостоятелно направление в юридическата наука.

От тази гледна точка интернет правото е признато като самостоятелна учебна дисциплина във Франция, Белгия, Нова Зеландия и други страни.

Следва да отбележим, че във връзка с появата на информационното право и Интернет в научната литература все по – на заден план остава съществуването на правната информатика, правната кибернетика и компютърното право.

Все повече се налага мнението за обединяване на тези направления на научните знания или за включването им в предмета на информационното право и това се обяснява с факта, че между правната информатика, правната кибернетика, компютърното право и информационното право има много общо и тяхното разединение не е в

полза за развитието на теорията на правната наука и учението за информацията в правната сфера.

В този смисъл информационното право би могло да включи в себе си тези отрасли на знанията, което би способствало за по – скорошното формиране на неговия предмет, а така също и интернет правото като ново теоретико – приложно направление на юриспруденцията.

Но казаното не може да измести заключението, че интернет правото е специфично и ново направление на юридическата наука. Като нова област на правни знания, то събира и изучава цялата съвкупност от норми, регулиращи отношенията във виртуалното пространство. При това интернет правото не претендира за “чужди” норми и няма за цел да включи в сферата на своето влияние проблеми на международното частно или информационното право, а в тясна връзка с тях способства за усъвършенстване на правното регулиране на отношенията във виртуалното пространство.

Заедно с това, изследвайки проблемите на правното регулиране на виртуалното пространство интернет правото взаимодейства и с други отраслови юридически науки, използвайки техния категориен апарат и разработки.

В частност субектите на отношенията във виртуалното пространство, встъпвайки чрез мрежата в гражданско правни отношения оперират с понятия субекти и обекти на гражданското право, собственост, давност, упълномощени лица, сделки.

Те извършват и определени действия, свързани с органите на държавно управление, които отношения се регулират от норми от организационно – разпоредителната дейност на тези органи (административно право). А в процеса на борбата с престъпността в Интернет субектите ползват понятията престъпление, наказание, умисъл, вина и т. н (наказателно право).

При изследването на теоретичните проблеми на Интернет, не могат да не се вземат под внимание и изводите на правната информатика за закономерностите и особеностите на информационните процеси в сферата на юридическата дейност, за тяхната компютъризация, за принципите на изграждане и използване на информационните системи,

създаването на експертни и консултационни системи на основата на съвременните информационни технологии, методи на формализация и управление.

В този смисъл правната информатика встъпва като важна основа в анализа на информационните процеси във виртуалното среда.

Очевидно е, че интернет правото произтичайки от теорията на правото, информационното, международното право и други отрасли, подхожда към изследването на правните аспекти на функциониране на на Интернет с нови, самостоятелни позиции.

Съществена особеност в подхода на интернет правото към обясняването на правните явления се състои в това, че теоретичните проблеми на правото се изследват през призмата на характеристиките на виртуалното пространство и във връзка с правното въздействие на това пространство върху поведението на субектите в тази среда.

От тази гледна точка правното регулиране на виртуалното пространство (интернет правото) може да бъде обособено като самостоятелно направление в юридическата наука, децентрализирано обединение от норми и правила, което е различно от традиционните класически правни възгледи.

В контекста на такава трактовка Интернет правото удовлетворява потребността от повишаване на регулативните възможности на системата на правото, което предполага не само разработка на системи от правни хипотези, които ще представляват желаното виждане за развитие на обществените процеси в бъдеще и ще се изразяват в обособена съвкупност от правни норми , но и включване в нея на механизъм, пряко насочен към своевременно изграждане на съответстващи изменения.